

населення України — Кам'яної Могили, завдяки якій ми маємо змогу з'ясувати чимало питань життєдіяльності, способу мислення, світосприйняття та духовності первинних спільнот людей, починаючи ще від палеоліту й аж до епохи бронзи [17, с.31]. Дешифрування давніх записів на камені Кам'яної могили поблизу с. Терпіння Мелітопольського району Запорізької області, які здійснив А. Кифішин, дають підстави твердити, що ознаки писемності тут виникли на 9 тис. років раніше ніж у Давньому Шумері [8]!

На українських землях знайшли відображення фактично всіх археологічних періодів. У добу палеоліту основу діяльності наших давніх земляків становить мисливство, поряд з яким існували збиральництво та рибальство. За ознаками видів діяльності господарство мало привласнювальний характер.

Пам'ятки палеоліту були знайдені у так званих **стоянках** — «стійбищах», що свідчило вже про тривалий час перебування в них людей, які вміли виготовляти кам'яні знаряддя праці, зокрема крем'яні ножі, скребачки, ікла мамонтів, покриті орнаментом [16, с. 42]. Формою соціальної та господарської організації виступала переважно родова громада.

У період неоліту виникає принципово нова форма діяльності — відтворювальна, передусім землеробство та скотарство. Люди переходять до осілих форм життя. Удосконалюються знаряддя праці, будуються добротні оселі та господарські приміщення, з'являється глиняний посуд, використовуються пряслиці, що свідчило про початки ткацтва. Основою людських спільнот виступає вже не лише родова община (кровна спільність), а й сусідська (територіальна спільність). У відтворювальному господарстві створюються умови зростання продуктивності праці і на цій основі отримання надлишкового продукту, що згодом призводить до соціальної та майнової нерівності.

На сьогодні в межах України виявлено близько 700 поселень та окремих місцезнаходжень неолітичної епохи. Визначено досить строкатий етнокультурний склад населення цієї доби — строкатий як за рівнем культурно-економічного розвитку окремих племен, так і за їхнім походженням. Виокремлено групу культур, які з'явилися на нашій території в результаті міграцій із сусідніх земель, а також культури автохтонного, тобто місцевого походження.

Особливе місце в господарській еволюції українських земель посідає Трипільська культура (VII—III тисячоліття до н.е.). Першим дослідником цієї культури був чеський археолог В. Хвойка, життя і наукова діяльність якого була пов'язана з Києвом. На по-

чатку XX ст. в селі Трипільлі на Київщині він проводить розкопки і виявляє пам'ятки стародавньої культури, що отримала назву «трипільська». Господарський простір людської спільноти, яка сформувала цю культуру, охоплював велику територію від Слобідської України до Словаччини, від Чернігівщини до Чорного моря та Балканського півострова.

Трипільське суспільство було суспільством землеробів і досягло високого рівня розвитку та стояло на порозі цивілізації. Останньою, як відомо, називають такий рівень соціально-господарського розвитку суспільства, коли виникають міста і писемність. Археологічні розкопки трипільських поселень (Майданецьке, Тальянки, Доброводи та ін.) засвідчують, що чисельність населення в них налічувала від 3 до 10 тис. осіб. Ці поселення розташовувалися на площі 200—400 га, тому їх по праву можна вважати протомістами. Трипільці стояли на порозі винайдення письма. Отже, протоміста та протописемність дають підстави вважати Трипільля протоцивілізацією, що зароджувалася паралельно з найдавнішими містами-державами Близького Сходу. Однак досягти рівня цивілізації трипільцям так і не вдалося через певні вади економіки та природні негаразди, що спіткали суспільство наприкінці IV тисячоліття до н.е.

Екстенсивна перелогова система орного землеробства зумовила спочатку заселення, а згодом виснаження трипільцями усіх придатних для господарської системи чорноземів Правобережної України. Природні зміни, зокрема, посушливість клімату сприяли занепаду трипільського землеробського господарства. Екстенсивне землеробство сприяло і знищенню лісів на значних обшарах, які перетворилися на потенційні пасовиська. Це створило умови для заселення нащадками трипільців Полісся, заплавл Дніпра та чорноморських степів. Ці події, що сталися близько 5 тис. років тому, знаменували занепад і зникнення трипільської культури. Її значення для стародавньої історії України в тому, що саме з нею пов'язана остаточна перемога відтворювального господарства на українських землях у IV тисячолітті до н.е.

Подальше поширення відтворювального господарства у степовій та лісовій зонах вимагають піднесення ролі скотарства. Виокремлення скотарства зі змішаного землеробсько-скотарського господарства у самостійну галузь сталося на півдні України на кордоні зайнятих мотичними землеробами родючих чорноземів Правобережжя Дніпра та європейських степів, що з цього часу стали домівкою рухливих і войовничих скотарських народів. Отже, у IV тисячолітті до н.е. українські землі стали порубіжжям між